

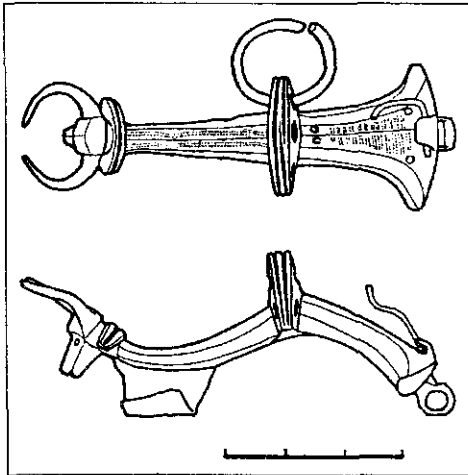
ФІБУЛА З ГОЛОВОЮ БИКА З ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На початку 1998 р., користуючись зимовим зниженням рівня води в Кременчуцькому водосховищі, Черкаська обласна археологічна інспекція провела чергове обстеження затоплених ділянок заплави лівого берега Дніпра. Під час огляду багаточислової пам'ятки Червонохижинці, напевне поселення, було виявлено бронзову фібулу рідкісного типу (рисунок). Згаданий пункт розташований навпроти м. Черкаси, за 3 км на південь від с. Чехівка Чорнобаївського району, дещо південніше колишнього (нині затопленого) с. Червонохижинці, на краю піщаного підвищення, яке раніше було берегом однієї з проток Дніпра. Культурний шар пам'ятки практично знищено водою, знахідки траплялися в намивному піску. Більшість матеріалу (уламки посуду, пряслиця) належить до культури багатоваликаної кераміки доби середньої бронзи, трапляються також знахідки пеньківської культури раннього середньовіччя. Згадану фібулу треба прилучити до окремого культурно-хронологічного пласта пам'ятки.

Довжина застіжки 74 мм, найбільша ширина 27 мм. Від пружинного апарату зберігся лише уламок бронзового дроту, закріплений гачком. Спинку оформлено шістьма гранями та прикрашено простим карбованим орнаментом. Середній гребінь має уздовж ребра дві канавки. У ньому зроблено три круглі наскрізні отвори (діаметр 4 мм), в одному з яких збереглося дротяне кільце. Ніжку прикрашено зображенням бичачої голови; очі передано карбованими колами.

Виходячи з класифікації А.К. Амброза, за загальними ознаками, крім оформлення ніжки, застіжку можна було б зарахувати до групи 10, підгрупи 2, тобто до сильнопрофільованих двочлених фібул з гребенем на дужці та високим приймачем¹. Центр виробництва таких прикрас містився в Північній Паннонії, звідки походять більшість знахідок та ливарна форма. Їх знайдено також у Словенії, Румунії, Молдові. Кілька екземплярів походить з півдня України: Ольвія — 4 екз., Червоний Маяк, Шабалат, а також з Хмельницької обл. (Вербичка). Датовано застіжку II — початком III ст.²

На відміну від нашого екземпляра, ніжка «паннонських» фібул завершується «кнопкою». Звичай прикрашати речі бронзовими зображеннями бичачої голови пов'язаний з іншими регіонами Європи. У ранньоримський час так оздоблювали кінці рогів для пиття (ритонів) у західній частині басейну Балтійського моря; згодом цей мотив поширився на фібули³. Два екземпляри «колінчастого» типу з подібним оформленням ніжки походять із території вельбарської культури. Наша знахідка у типологічному відношенні подібна до тригребінчастих фібул мазурського типу, відомих на пам'ятках балтських культур Східної

Фібула з пункту Червонохижинці

Пруссії. У богачевській культурі (Мазурське Поозер'я, Польща) це могильники Груняки, Спихувко (колиш. Кляйн Пуппен, Пупа — 2 екз.), Мойтини (2 екз.); у культурі Доллькайм-Коврово (Калінінградська обл., Росія) — могильник Тюленіно (колиш. Віхоф — 2 екз.)⁴. Фібули мазурського типу побутують у фазі 2 за місцевою хронологією (центральноєвропейські фази В2/С1-С1а), тобто близько 150—250 рр.⁵

Датування розглянутих типів фібул, які можна вважати за вихідні форми стосовно нашої знахідки, збігається в межах другої половини II — початку III ст. Саме в той проміжок часу (166—180 рр.) на Дунайському лімесі відбулися Маркоманські війни. Причину їх убачають у зрушенні племен між Прибалтикою та середнім Дунаєм, яке сталося внаслідок експансії готів (носіїв вельбарської культури) у володіння південних сусідів⁶. Саме тоді елементи північної традиції могли потрапити до Центральної Європи, а звідти — у Середнє Подніпров'я, населене на той час пізньозарубинецькими племенами. Не можна виключити й прямого запозичення з Пруссії мотиву «бичачої голови», оскільки контакти ремісничих шкіл у напрямку Прибалтика — Подніпров'я очевидні⁷. Проте це менш ймовірно з огляду на «західний» тип фібули.

Виходячи з датування нашої знахідки, можна припустити існування на пункті Червонохижинці пам'ятки пізньозарубинецького типу.

¹ Амброз А.К. Фібулы юга европейской части СССР // САИ. — 1966. — Вып. Д1-30. — С. 38—39; Табл. 7, 13, 14; 20, 1(2).

² Там же. — С. 38—39.

³ Nowakowski W. Kultura wielbarska a zachodnobałtyjski krąg kulturowy // Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim. — Lublin, 1989. — Т. 2. — С. 149.

⁴ Шмидхельм М. Фібулы с бычьей головкой первой половины I тысячелетия н. э. из Мазурского Поозерья // Swiatowit. — 1962. — 24. — С. 335—341; Nowakowski W. Op. cit. — С. 149—151, рис. 4; Nowakowski W. Das Samland in der römischen Kaiserzeit und seine Verbindungen mit dem römischen Reich und der barbarischen Welt. — Marburg; Warszawa, 1996. — С. 157—158.

⁵ Nowakowski W. Das Samland... — С. 57.

⁶ Godłowski K. Przemiany kulturowe i osadnicze w południowej i środkowej Polsce w młodszym okresie przedrzymskim i w okresie rzymskim. — Wrocław i in., 1985. — С. 146—149.

⁷ Корзухина Г.Ф. Предметы убора с выемчатыми эмальями V — первой половины VI в. н. э. в Среднем Поднепровье // САИ. — 1978. — Вып. Е1-43. — С. 17—20.

Одержано 25.09.1999

Б.В. Магомедов, Д.П. Куштан

ФИБУЛА С ГОЛОВОЙ БЫКА ИЗ ЧЕРКАССКОЙ ОБЛАСТИ

Публикация посвящена находке фибулы возле г. Черкассы. Фибула с застёжкой такого типа характерна прежде всего для Восточной Пруссии II — начала III вв. н. э. Авторы считают, что фибула с головой быка могла происходить из позднезарубинецкого поселения, разрушенного Кременчугским водохранилищем.

B. V. Magomedov, D. P. Kushtan

FIBULA WITH THE HEAD OF OX FROM CHERKASY REGION

The paper depicts the fibula, found near the Cherkasy town. The fibula with fastener of such type are peculiar first of all to the Eastern Prussia of the 2nd — the beginning of the 3rd centuries AD. The authors rightfully consider that the fibula with the head of ox could have originated from the settlement of the Late Zarubintzy culture, ruined by the Kremenchuk reservoir.